

KESKAJA LADINAKEELSET KIRJANDUST EESTI KEELES

Keskaja kirjanduse antoloogia. I. Ladinakeelne kirjandus. Koostanud Marek Tamm. Tallinn: Varrak, 2013. 656 lk.

„Keskaja kirjanduse antoloogia” I osa, mis käsitleb ja sisaldab keskaja ladinakeelse kirjanduse näiteid, on juba kolmas omataoline kirjastuse Varrak väljaanne, mis on lugejani tänaseks kronoloogilises järjekorras toonud Euroopa kirjaliku kultuuri pärandi alates selle sünnist ja algusaegadest vanakreeka ja rooma kirjanduse näol¹ kuni keskaja lõpuni. Kusjuures keskaja rahvakeelse kirjanduse antoloogia alles ootab ilmumist järge. Sellega on Eesti publikul kolm kirjanduskatkete ja mõne tervikteosega kogu, mis on varustatud väga põhjalike ekskurssidega kultuurilisse konteksti üldiselt, sissejuhatustega perioodi kirjandusse ning vastavaid tekste puudutavate kommentaaridega. Kolm nimetatud antoloogiat annavad võimaluse tutvuda tekstinäidetega, viimaste valik võib tekitada lahkavamusi ja kriitikat, kui oponendil selline soov tekib – valik on alati subjektiivne –, kuid kui see on ratsionaalselt või mõne muu kriteeriumi alusel põhjendatud, tuleb ka sellega rahulduda. Siinkirju-

tajale tundub põhjendus: „Nii sisulistel põhjustel, ent samuti omaenda piiratud teadmistest tingituna loobusin ka kristliku maailma rüpes kujunenud mittekristlike kirjandustraditsioonide kaasamisest, ennekõike juudi ja islami autoritest; samuti ei mahtunud valikusse Bütsantsi autorid”, mitte ainult aus, vaid ka mõistlik.

Keskaja ladinakeelse kirjanduse antoloogia on koostaja Marek Tamm kirjutanud eessõna (mis võiks kehtida ka keskaja rahvakeelse kirjanduse antoloogia puhul), kus ta põhjendab raamatut esindatud tekstivalikut. Nimelt on tekstide valiku kriteeriumiks nende kuuluvus katoliku kiriku reformieelse piirkonna kultuuriruumi. Lisaks on tekstide valdav osa nn kristliku Euroopa tuumaladelt, ehk siis Prantsusmaalt, Itaaliast, Hispaaniast, Saksamaalt ja Inglismaalt, keskendudes kõige peamiselt, samuti kõige tuntumale. Valikus on ka kaks teksti, millest ühes mainitakse Liivimaad, teises Tallinna.

Lisaks eessõnale on raamatut koostaja sissejuhatav artikkel keskaja Euroopa kirjakultuurist, kus ta puudutab algul kirjakultuuri ja suulise kultuuri vahekorda, tuues põhjalikke paralleele antiikajaga. Edasi käsitleb ta kirjutamist ja käsikirju, lugemist ja raamatukogusid ning lõpuks keskaja kirjakultuuri ja kirjandusžanre. Sissejuhatava osa lõpetab artikkel keskaja ladinakeelsest kirjandusest. Siin käsitleb Marek Tamm kõigepealt keskaja ladina keelt ja selle muutusi võrreldes klassikalise ladina keelega, edasi keskaja ladinakeelse kirjanduse arengut ning lõpuks

¹ Vt Vanakreeka kirjanduse antoloogia. Koost Janika Päll. Tallinn: Varrak, 2006; Rooma kirjanduse antoloogia. Koost Kaspar Kolk. Tallinn: Varrak, 2009. Varraku antoloogiate sari algab juba Euroopa kirjakultuuri eelse kirjandusega. Esindusliku ülevaate muistse Lähis-Ida, Egiptuse ja Anatoolia kirjandusest annab Amar Annuse koostatud „Muinasaja kirjanduse antoloogia” (Tallinn: Varrak, 2005).

ladinakeelse kirjanduse žanre. Raamatu lõpus, pärast tõlgitud tekste ja kommentaare, on valdkondade järgi liigitatud erialase kirjanduse bibliograafia.

Antoloogia sissejuhatav osa on hariv lugemine nii tavakasutajale kui ka üliõpilasele, oluline lugejat abistav materjal mitte ainult selle teose seisukohalt. Nimelt on käesolev raamat – ja sama kehtib ka teiste mainitud antoloogiate kohta – vabanenud varasemate ajastute eelarvamuste ja kinnisideede taagast ning käsitleb perioodi, nagu Tamm on maininud, ilma liigse idealiseerimise või demoniseerimiseta.

Käesolev antoloogia ei ole esimene keskaja kirjasõna avaldav teos eesti keeles. 1962. aastal ilmus Villem Altkoa koostatud „Keskaja ja vararenessansi kirjanduse antoloogia”, mis jäi aastakümneid ainsaks ja tänuväärseks selle ajastu kirjanduspärandi allikaks emakeeles. Raamatuid võrrelda esindatud autorite põhjal oleks ennatlik, sest keskaja rahvakeelse kirjanduse antoloogia pole veel ilmunud. Käesoleva teose eessõnas lubatu põhjal võib oletada, et sealgi ei valgu valik Euroopa äärealadele. Küll aga torkab Altkoa koostatud antoloogiat sirvides silma suur keldi ja germaani autorite osakaal, samuti Balkanimaade esindatus. Seega jääb Altkoa koostatud antoloogia endiselt aktuaalseks ka uue, peatselt kaheköitelise antoloogia kõrval. Teoses on ilmselgelt teadlikult välditud kõike, mis puudutab religiooni. Seda arvamust kinnitab ka linna- ja rahvakirjanduse osakaal antoloogias. Altkoa vaatleb oma sissejuhatuses kirjandust ajastuomaselt läbi klassivõitluse prisma. Ta suhtub eelarvamusega ladinakeelsesesse kirjandusse, pidades seda elitaarseks, sidudes seda vaimse eliidi või kirikuga, mis keskaja esimesel poolel kogunisti kokku langesid. Tamm suhtub ladinakeelsesesse kirjandusse kui võrdväärseks, millele tuleb läheneda eelarvamusteta ning mida tuleks väsimatult uurida – väga

väike läbitöötatud ja avaldatud ainese osakaal selles valdkonnas on suisa kummastav.

Väga suur erinevus – ja seda kindlasti paljuski ephohhidega seotult – on suhtumises suulisesse kultuuri. Tamm rõhutab, et suulisus elas läbi antiigi edasi kuni keskaja lõpuni välja ning et esimesed tunnusmärgid puhtalt mõttega lugemiseks kirjutatust on sõnavahede ja punktuatsiooni kasutuselevõtt, samuti selle nähtuse kajastumine leksikas: tekkis vajadus anda nimi eri tüüpi lugemisvõimalustele. Altkoa peab suulise kirjanduse all silmas eelkõige folkloori, rahvaloomingut, mis on tema jaoks automaatselt positiivne, sest vastandub elitaarsele kultuurile. Viimane oli ju tolle aja tõlgendustes nagunii möödunud nähtus, mis pidi kaduma juba tuha all hingitseva feodalismivastase revolutsiooni käigus, olgu selle läbiviijaiks talupojad või linnakodanikud.

Tamm pühendab palju ruumi arutlemisele huvitava probleemi üle, mis on kirjalik kultuur keskajal ning mis on üldse kirjaoskus. Selle valguses saab selgemaks ka kuuluse seik Karl Suure eluloost, millest siinkirjutaja tõlkis katkendi, kus Einhard väidab, et keiser valdas mitmeid keeli, oskamata ise kirjutada! Tänapäeva suundumus vaadelda nähtusi kontekstis, mitte peljates nende kompleksust, on kindlasti selle antoloogia üks väärtuslikumaid külgi, alahindamata siinjuures kaheköitelise teose tekstide väärtust ja nende kallal töötanud inimeste panust.

Võttes arvesse ladina keele prestiiži hääbuva või hääbunud Rooma tsivilisatsiooni taustal, samuti asjaolu, et romaniseerunud Rooma riigi aladel tekkisid hiljem uued romaani keeled (mida kutsutakse kokkuleppeliselt *Romania*), oli iseenesestmõistetav kirjutada ladina keeles ja pikka aega selles ka rääkida, on ladina keeles keskajal kirjutatust eraldi antoloogia väljaandmine väga põhjendatud. Paradoksaalselt oli

koostajal kindlasti tänapäevalgi sellele teosele lihtsam kaastöölisi leida kui rahvakeelse kirjanduse antoloogiale. On ju ladina keel oma muutumatuses (vähemalt teatava määran) jäänud euroopaliku kultuuri kestvaks alustalaks,

milles kirjutatu väärub igal ajal tutvumist, olgu siis või uute aegade tuultes ja uutes keeltes.

ÜLO SIIRAK